

Bytner, Wojciech

Funkcja aorystów w Łk 1, 46-55

Studia Płockie 29, 179-183

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Wojciech Bytner

FUNKCJA AORYSTÓW W Łk 1, 46-55

Tekst Łk 1, 46-55, znany jako *Magnificat*, charakteryzuje się znaczącym nagromadzeniem form czasownikowych określanych mianem aorystu: ἡγαλλίασεν; ἐπέβλεψεν; ἐποίησεν (2x); διεσκόρπισεν; καθείλεν; ὑψώσεν; ἐνέπλησεν; ἐξαπέστειλεν; ἀντελάβετο; μνησθήναι (inf. aor. pass.); ἐλάλησεν. Od początku XX w. przyciągały one uwagę uczonych, którzy swoje badania koncentrowali w sposób szczególny na określeniu statusu wersetów 51-54.

A. von Harnack¹, A. Plummer² oraz T. Zahn³, analizując aorysty występujące we fragmencie 1, 51-54, dopatrywali się nich charakteru prorockiego. Twierdzili ponadto, że zapewnienie odnoszące się do przyszłości pada także w wersecie 55 – „jak przyobiegał naszym ojcom – na rzecz Abrahama i jego potomstwa na wieki”. Opinii tej nie podzielał jednakże H. Gunkel, podkreślając, że omawiany fragment nie jest prorocstwem, lecz poetyckim hymnem. Udzielił on także twierdzącej odpowiedzi na pytanie o możliwość posługiwania się aorystami w przypadku mówienia o przyszłości. Odwoływał się przy tym do fenomenu opisu przyszłych wydarzeń za pomocą czasu przeszłego, występującego w niektórych Psalmach. Wykazywał, że Septuaginta prawie zawsze tłumaczyła te czasowniki używając aorystu:

וְנִשְׂמַח בְּיַשְׁעֵי יְהוָה הַיּוֹם הַזֶּה וְיָרֵעַ חַחְתּוֹת אֲרָץ
בְּצִחוֹ הַרִיבִים הַיּוֹם יַעַר וְכָל-עֵץ בּוֹ
כִּי-נֶאֱלָ : יְהוָה יַעֲרֹב וּבִישְׂרָאֵל יִפְאָר :

εὐφράνθητε, οὐρανοί, ὅτι ἠλέησεν ὁ θεὸς τὸν Ἰσραὴλ· σαλπίζατε, θεμέλια τῆς γῆς, βοήσατε, ὄρη, εὐφροσύνην, οἱ βουνοὶ καὶ πάντα τὰ ξύλα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὅτι ἐλυτρώσατο ὁ θεὸς τὸν Ἰακωβ, καὶ Ἰσραὴλ δοξασθήσεται (Lz 44, 23)⁴.

¹ A. von Harnack, *Das Magnificat der Elisabeth (Luk. 1,46-55) nebst einigen Bemerkungen zu Luk. 1 und 2*, Sitzungberichte der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin 27 (1900), s. 538-556.

² A. Plummer, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to S. Luke (The International Critical Commentary)*, Edinburgh 1922 (1956).

³ T. Zahn, *Das Evangelium des Lukas*, Leipzig 1913.

⁴ Zob. także: Ps 46, 7; 47, 9; 48, 4-7; 98, 1-3.

Mówienie o przyszłych wydarzeniach jak o rzeczywistości obecnej Gunkel tłumaczył intensywnym przeżywaniem przez autora hymnu obecności Boga i zbawienia w zgromadzeniu liturgicznym. Konsekwencją tego było ukazywanie mającego dokonać się zbawienia jako faktu już aktualnego⁵. Niemiecki ezegeta sądził, że analogicznie należy patrzeć na kwestię aorystów w *Magnificat*. Jego zdaniem opisywały one bowiem wydarzenia mające nastąpić w przyszłości⁶. Gunkel twierdził, że wbrew pozorom, nie są to tzw. aorysty gnomiczne. Te bowiem występowały w grece klasycznej jedynie w wypowiedziach mających charakter aforyzmów i sentencji. Dopatrywanie się w omawianych formach czasownikowych zwykłych (nieokreślonych) aorystów, tzn. mówiących jedynie o dokonanych w przeszłości dziełach Bożych, wydawało się Gunkelowi również mało prawdopodobne. Czasowniki z 1, 51-54 mówiły bowiem o wspaniałych dziełach Bożych jak o rzeczywistości, która już zaistniała. Tymczasem, to co jest treścią wypowiedzi Maryi – interwencja Boga strącająca możnych z tronów oraz wybawienie Izraela od jego wrogów – nie miało jeszcze miejsca. A zatem trudno byłoby przypisać wspomnianym aorystom charakter sentencjonalny, czy też odnieść je do przeszłości. Historia nie świadczy bowiem, aby już dokonało się „strącenie władców z tronu” (w. 52) i wyzwolenie Izraela (w. 54n). Wydarzenia te mogłyby nastąpić jedynie w przyszłości. Badania Gunkela doprowadziły go do wniosku, iż *Magnificat* jest hymnem eschatologicznym wywodzącym się ze środowiska żydowskiego.

Obserwacje Gunkela odnoszące się do gatunku literackiego *Magnificat* i bazujące w znacznej mierze na badaniach statusu aorystów, zakwestionował G. Castellino⁷. W jego mniemaniu, jeśli fragment 1, 46b-55 byłby rzeczywiście hymnem eschatologicznym, to powinien on odzwierciedlać styl, tematykę oraz nastrojo-

⁵ „(...) denn während die gewöhnlichen Gedichte dieser Art über diejenigen Taten Gottes jubeln, die der Vergangenheit einmal geschehen sind oder die immer wieder geschehen, werden in den eschatologischen Hymnen Jahves Grostaten, die er in der Zukunft vollziehen wird, besungen (...). Von den Tönen eines solchen Liedes bezauber, ward die Gemeinde mit Gewalt in jene Endzeit hineingerißen, die sie einen Augenblick als Gegenwart erleben durfte! Und diese taten Gottes in der Zukunft, auf die man in all dem jüdischen Jammer mit so inbrünstiger Sehnsucht hoffe, jetzt schaute sie das Auge des Glaubens als bereits vollzogen!” (H. Gunkel, *Die Lieder in der Kindheitsgeschichte Jesu bei Lucas*, w: *Festgabe für A. von Harnack*, Tübingen 1921, s. 53n).

⁶ „Hier haben wir also dieselben Aoriste, die uns in den neutestamentlichen Gedichten so viele Schwierigkeiten gemacht haben, und wissen jetzt, wie wir sie zu deuten haben: als Schilderungen der einst vollendeten Zukunft”. (Tamże, s. 55).

Podobną opinię na temat gatunku literackiego *Magnificat* wyraził K. H. Rengstorf (*Il Vangelo secondo Luca*, Brescia 1980, s. 60), sądząc, iż z racji na swą treść, Łk 1, 46b-55 jest hymnem eschatologicznym. Zdaniem autora na korzyść takiej klasyfikacji hymnu świadczy użycie czasowników w czasie przeszłym na opisanie wydarzeń, mających nastąpić dopiero w przyszłości.

⁷ „Questa la conclusione di Gunkel. Io, però, fondatomi sugli stessi criteri e sulle stesse regole da lui poste, credo doverla impugnare, sostenendo che il *Magnificat* (...) va classificato non tra gli inni eschatologici, bensì tra i cantici di ringraziamento, *Danklieder des Einzelnen*”. (G. Castellino, *Osservazioni sulla struttura letteraria del Magnificat*, w: *Studi dedicati alla memoria di Paolo Ubaldi*, Milano 1937, s. 414).

wość typową dla tego gatunku. Tymczasem zawartość hymnów eschatologicznych odbiega znacznie od tego, co jest treścią Łk 1, 46-55. Jedyne elementy wspólne mogłyby stanowić ww. 51-53, lecz te – jak można wnioskować z badań samego Gunkela – nie mają charakteru eschatologicznego. Castellino utrzymywał, że z racji swej struktury jak i tematyki pieśń przynależy raczej do gatunku literackiego określanego mianem kantyku dziękczynnego⁸.

Podjmując próby określenia funkcji aorystów w *Magnificat* oraz oceny dotychczasowych stanowisk w tej materii, należy zwrócić uwagę na fakt, że czasowniki te stanowią istotny element struktury hymnu. Jedność fragmentu 1, 51-53 opiera się bowiem w znacznej mierze na użyciu dwóch aorystów w każdym z trzech dystychów tworzących ową część: ἐποίησεν – διεσκόρπισεν (w. 51); καθεῖλεν – ἴψωσεν (w. 52); ἐνέπλησεν – ἐξαπέστειλεν (w. 53). Trudno natomiast o jednoznaczną odpowiedź w kwestii czy aorysty z ww. 51-54 mówią o wydarzeniach mających nastąpić w przyszłości, czy też o tym co miało już miejsce w historii. Samo bowiem pojęcie aorystu jako formy czasownikowej nie jest jednoznaczne. Niektórzy gramatycy greccy uważali, że ἀόριστος jest w ogóle ponadczasowy, a zatem może oznaczać zarówno przeszłość, przyszłość jak i teraźniejszość. Jest prawdopodobne, że stoicy za aoryst uznawali także futurum⁹. Należy jednakże pamiętać, że wprawdzie w grece Nowego Testamentu aoryst może posiadać walor futurum, lecz jedynie po warunku wyrażonym w czasie przyszłym, jak na przykład ma to miejsce w Mt 18, 15b: εἰάν σου ἀκούσῃ, ἐκέρθησας τὸν ἀδελφόν σου – „Jeśli cię usłucha, pozyskasz swego brata”¹⁰. Nie można również jednoznacznie rozstrzygnąć, czy w przypadku czasowników z ww. 51-54 mamy do czynienia z tzw. aorystami gnomicznymi. Z jednej bowiem strony aorysty te stanowią aluzję do określenia: εἰς γενεὰς καὶ γενεὰς¹¹, mówiąc o miłosierdzu nie jako o jednorazowym akcie Bożej opatrności dononanym w przeszłości¹², lecz jak o aktualnie trwającym procesie (greccy nie uważali aorystu gnomicznego za czas przeszły, lecz odczuwali go jako *praesens* bezczasowe), z drugiej zaś należy pamiętać, że aoryst gnomiczny stosowany był jedynie w zdaniach ogólnych, sentencjach

⁸ Tamże, s. 417.

⁹ R. Popowski, Imperatiwus na tle indikatiwu w listach Pawła z Tarsu, Lublin 1988, s. 34.

¹⁰ F. Blass – A. Debrunner, Grammatik des neutestamentlichen Griechisch, Göttingen 1976, s. 205n.

¹¹ Lekcję εἰς γενεὰς γενεῶν posiadają kodeksy: A C2 D (*) Q 053 ℳ (a b c) sy^b; Or^{luc}; wariant εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν występuje w Ψ f¹³ 28. 1424 al it; lekcję ἀπο γενεὰς εἰς γενεὰν poświadczają jedynie nieliczne kodeksy minuskułowe. Warianty tekstu podano na podstawie: Novum Testamentum Graece, ed. E. Nestle – K. Aland (i in.), Stuttgart 1993 oraz Synopsis of the Four Gospels. Greek-English Edition of the Synopsis Quattuor Evangeliorum, ed. K. Aland, Stuttgart 1989.

¹² Według G. Steyera treść wersetu 1, 52 przedstawia się następująco: „Es wird hier nicht an einen Einzelfall gedacht, sondern es wird die wunderbare Weise des Handelns Gottes überhaupt gepriesen”. (ΠΡΟΣ ΠΗΓΗΝ ΟΔΟΣ. Handbuch für das Studium des neutestamentlichen Griechisch, t. 2, Berlin 1984, s. 59).

i przysłowia¹³. Żaden zaś z tych przypadków nie weryfikuje się w tekście Łk 1, 51-54.

Niektórzy badacze zaliczają aorysty *Magnificat* do kategorii „sakralnych” (Der sakrale Aorist). Nazwa „aoryst sakralny” wynika z faktu pojawiania się owych form czasownikowych w tekstach Nowego Testamentu, mających podniosły charakter i będących zazwyczaj formą cytatu ze Starego Testamentu. Jest to opinia o tyle słuszna, że w przypadku aorystów w *Magnificat* należy domyślać się wpływu języka hebrajskiego, posługującego się *perfectum* celem wyrażania prawd uniwersalnych. Septuaginta tłumaczyła zdania tego typu używając zazwyczaj aorystu (por. 1 Sm 2, 4.5)¹⁴. O wpływie języka hebrajskiego świadczy również zwrot $\mu\eta\theta\eta\upsilon\alpha\iota$ (inf. aor. pass.) $\acute{\epsilon}\lambda\acute{\epsilon}\omicron\upsilon\varsigma$ (w. 54), będący kalką konstrukcji I^e + inf. constr., stosowanej często w psalmografii późnego judaizmu¹⁵. Występowała ona zwykle po zdaniu głównym. Przykładów jej zastosowania dostarcza szereg Psalmów:

הָיָה עֵינַי יְהוָה אֱלֹהֵי־יִרְאָיו לְמִי־חַלִּים לְחַסְדּוֹ:
(Ps 33, 18n) לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וְלַחַיּוֹתָם בְּרַעֲבִי:

מִצְמִיחַ הַצִּיר לְבַהֲקוֹה וּנְשֹׁב לְעַבְדְּתָה הָאֱלֹהִים
(Ps 104, 14) לְהוֹצִיא לָחֶם מִן־הָאָרֶץ:

כָּח מַעֲשֵׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ
(Ps 111, 6) לְתַת לָהֶם נַחֲלָה גּוֹיִם:

מִקִּימִי מַעֲפָר דָּל מֵאֲשַׁפֵּחַ יָרִים אֲבִיוֹן:
(Ps 113, 7n) לְהוֹשִׁיבֵי עִם־זָרִיקִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ:

Z przeprowadzonych rozważań wynika, że w kwestii statusu aorystów w Łk 1, 46-55 wydaje się raczej niemożliwe zajęcie jednoznacznego stanowiska. Wynika to w znacznej mierze z samej definicji aorystu, który definiowany jest jako „nieokreślony” ($\chi\rho\acute{o}\nu\omicron\varsigma$ $\acute{\alpha}\omicron\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$). Niezależnie jednak od wyników dyskusji nad zagadnieniem czasu wyrażonego przez aorysty i naturą *Magnificat* (hymn eschatologiczny lub kantyk dziękczynny), sposób ich użycia wskazuje na pewną zależność formy literackiej Łk 1, 46-55 od kanonów psalmografii judaistycznej. Liczne

¹³ M. Auerbach – M. Golias, *Gramatyka grecka*, Warszawa 1985, s. 186. Na temat tzw. aorystów gnomicznych zob.: F. Blass – A. Debrunner, dz. cyt., s. 205n; E. G. Jay, *Grammatica graeca del Nuovo Testamento*, Casale Monferato 1993, s. 303. M. Zerwick zalicza aorysty z ww. 51-53 do kategorii gnomicznych, pisząc: „(...) aoristus gnomicus fortasse inde ortus est, quod asseritur factum praeteritum ut inde discatur quid semper fiat vel fieri solet. Hoc sensu intellegendi videntur aoristi illi in *Magnificat* Lc 1, 51-53”. (*Gracitas Biblica*, Roma 1966, s. 85n).

¹⁴ M. Zerwick, dz. cyt., s. 86.

¹⁵ Na temat użycia η z inf. constr. zob.: W. Gesenius – E. Kautzsch, *Hebrew Grammar* (tl. A. E. Cowley), Oxford 1910, s. 348-352; P. Joüon, *Grammaire de l'hébreu biblique*, Rome 1932 (1965), s. 358-365.

semityzmy występujące w utworze sugerują, że jest to dzieło pochodzące ze środowiska żydowskiego. Najprawdopodobniej ów przetłumaczony na grekę z języka semickiego hymn, został przejęty przez Łukasza z wcześniejszej tradycji, a następnie włączony w kontekst ewangelii dzieciństwa¹⁶.

SOMMARIO

Sin dall' inizio del XX secolo gli studiosi si interrogavano circa il senso da attribuire agli aoristi del *Magnificat* (soprattutto dei vv. 51-54). Secondo H. Gunkel essi non sono gnomici, né si riferiscono al passato. Sono piuttosto descrizioni di un futuro che un giorno sarà compiuto. Il *Magnificat* è dunque un inno escatologico. Invece secondo G. Castellino il *Magnificat* va classificato tra i cantici di ringraziamento.

Non crediamo si possa classificare il *Magnificat* univocamente come inno escatologico o come canto di ringraziamento. Questa difficoltà emerge dalla natura stessa del termine aoristo che significa „indefinito”. Gli aoristi indicano invece che Lc 1, 46-55 ha in comune tanti particolari con i salmi veterotestamentari; la sua lingua presenta numerosi semitismi. In conseguenza il *Magnificat* è probabilmente un inno di origine giudaica, che un autore cristiano ha inserito nella narrazione.

¹⁶ Inaczej w kwestii autorstwa hymnu wypowiadają się m. in.: D. Schinkel, *Das Magnificat Lk 1, 46-55 – ein Hymnus in Harlekinsjacke?*, *Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft und die Kunst der älteren Kirche* 90 (1999) nr 3/4, s. 273-279; U. Mittmann-Richert, *Magnificat und Benedictus: die ältesten Zeugnisse der judenchristlichen Tradition von Geburt des Messias*, Tübingen 1996, s. 5.15.17; W. Schmithals, *Das Evangelium nach Lukas*, Zürich 1980.